

ISSN: 1994-4217 (Print) 2518-5586(online)

Journal of College of Education

Available online at: <https://eduj.uowasit.edu.iq>

Assist. Prof. Tay
Hatem Jassem.

University of Mosul.
College of

Email:
tay.h.j@uomosl.edu.iq

Keywords:

dubbet, quatrain

Article info

Article history:
Received 15. May.2021

Accepted 19. June 2022

Published 1August2022

Some Poets Affected the Dubbet (Persian Couplet)

A B S T R A C T

Distich is one of the Persian poetic forms that entered Arabic language, that Arabic literature has lived periods of development and abundance due to its contact with neighboring foreign cultures. And with the advent of Islam into neighboring and Persian civilizations, opportunities were presented for poets to free themselves of the constraints of old forms and engage in, and integrate with, themes beyond the common ones.

Initially, the research defines the meaning of (distich) in language and terminology. It clarifies (quatrains) due to their close relationship with distich which is part of them, and also clarifies (couplets) which also have a close relationship with distich. Then, the research tackles the phases the distich has gone through, and then compares between distich and quatrains. Later, it presents examples of distich and quatrains. Finally, the research talks about the best poets who wrote distich, couplets and quatrains. It also refers to a number of poets who wrote the religious-oriented poems such as the themes of Karbala and Muharram.

© 2022 EDUJ, College of Education for Human Science, Wasit University

DOI: <https://doi.org/10.31185/eduj.Vol48.Iss1.3159>

تأثر بعض الشعراء في الدوبيت الفارسي
(تأثير پذيرى برخى از شاعران از دو بيتى فارسى)

أ.م. طي حاتم جاسم
جامعة الموصل/ كلية الآداب
الخلاصة

يعد الدو بيت من القوالب الشعرية الفارسية دخل إلى اللغة العربية حيث عاش الأدب العربي فترات من التطور والعتاء بفعل الاحتكاك مع الثقافات الأجنبية المجاورة، فمع دخول الإسلام إلى الحضارات المجاورة ومنها الفارسية فقد أتاحت الفرص للشعراء للتحرر من وطأة قيود ما هو قديم والانخراط والاندماج مع مواضيع أكثر من المعهود فقد تطرق البحث في البداية عن تعريف ومعنى الدو بيت لغة واصطلاحاً، وتعريف الرباعيات لما لها علاقة وثيقة بالدو بيت حيث تعد جزءاً منه،

والمثنوي أيضا الذي له علاقة وطيدة بالدو بيت، بعدها تناول البحث المراحل التي مر بها الدو بيت، وبعدها تطرق البحث إلى المقارنة بين الدو بيت والرباعيات، بعدها عرج البحث إلى أمثلة للدو بيت والرباعيات، وفي النهاية تناول البحث أفضل الشعراء الذين كتبوا بالدو بيت، وشعراء المثنوي وشعراء الرباعيات، وأيضا تطرق البحث إلى ذكر عدد من الشعراء الذين كتبوا في موضوع كربلاء ومحرم أي في الأشعار الدينية.

الكلمات المفتاحية: الدو بيت، الرباعي.

دو بيتی در لغت

دوبیتی (نام دیگر: فهلویات) از قالب های ریشه دار شعر پارسی است. دوبیتی شعری یازده هجایی مرکب از چهار مصرع است که همه بر یک قافیه (جز مصرع سوم که آوردن قافیه در آن اختیاری است) می باشند. دوبیتی وزن تکامل یافته و عروضی شده نوعی از ترانه های دوازده هجایی قدیم ایران است. نامدارترین وزن دوبیتی بحر هزج مسدس مقصور (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل) و مشهورترین شاعر بر وزن نام برده، باباطاهر عریان است. باباطاهر و فایز دشتی بزرگترین دوبیتی سرایان ایرانی اند. دوبیتی یکی از قوالب اصلی شعر فارسی است که با وصف آنکه فقط دوبیت دارد، اما دنیایی از معنی در آن جای میگیرد، که مصرع اول و دوم و چهارم آن هم قافیه و دارای یک ردیف می باشد. حرف آخر و اصلی را معمولا در مصرع چهارم بیان می کنند. از خصوصیات این قالب این است که شعرهای عاشقانه محلی با آن بیان می شود (ستایشگر، 1381، ص 464).

که از این میان می توان به فهلوی نامدار شیخ صفی الدین اردبیلی که به اردبیلی در سده هفتم و سده هشتم سروده شده، اشاره نمود. ابواسحاق انصاری تلمسانی (۱۲۱۲-۱۳۰۰م) فقیه و ادیب عربی اندلسی مقاله ای در علم عروض دوبیتی نگاشت و در آن فنّ شعری دوبیتی در زبان فارسی و عربی را بررسی نمود (زرکلی، 2002، ص 33).

معنی دوبیتی در لغت نامه دهخدا

دوبیتی. [دُبْ / ب] (ص نسبی، ا مرکب) (اصطلاح عروضی) مثنات. مثنی. (السامی فی الاسامی). مثناة. (زمخشری). رباعی. (یادداشت مؤلف). ترانه. (صاح الفرس) (فرهنگ اسدی). رباعی، چه به اصطلاح عروض دو بیت مربع را گویند و چون مجموع آن به منزله چهار بیت است آن را رباعی و نیز دوبیتی گفته اند و تصریح بیت اول ضرورت است و اگر مصرع سوم مقتفی باشد آن را مصرع نامند وگرنه خصی. (از ناظم الاطباء). شعری دارای دو بیت یا چهار مصرع که مصراعهای اول و دوم و چهارم با هم مقتفی هستند. فرق آن با رباعی این است که وزن آن با وزن رباعی (لا حول ولا قوة الا بالله) فرق دارد. دوبیتی مانند رباعی است جز اینکه وزنش مطابق با «مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن» است. مانند دوبیتی های باباطاهر عریان که به لهجه محلی و بسیار مشهور است (دهخدا، 1377، ص 112).

معنی دوبیتی در فرهنگ معین

(دُبْ) [فا - ع .] (ص نسب .) ۱ - شعری دارای دو بیت یا چهار مصرع که مصراع های اول و دوم و چهارم دارای یک قافیه هستند. ۲ - یکی از گوشه های چهارگاه (خانلری، 1348، ص 57).

دوبیتی تک مطلعی

گونه دیگر دوبیتی سبک دوبیتی تک مطلعی است که دوبیتی خُردی نیز خوانده می‌شود که شمار چهارمصرعی آن نباید از بیست دوبیتی زنجیره‌ای کمتر باشد که مصرع اول آن‌ها واحد است و جملگی از قافیه یکسان برخوردارند، و این از محدودترین قالب‌های شعری درحوزه ادب فارسی است. مطلع نخستین نیم‌بند هرپاره یا مصرع شعراست همه انواع شعر یک مطلع را یکبار در گونه خود می‌آورند اما در دوبیتی تک مطلعی تا بیست مصرع نخستین متن و سروده یا قافیه آن بعینه تکرار می‌شود. نکته اصلی این گونه دوبیتی زنجیره‌ای و دارای وحدت موضوع بودن آن بدون خروج از قالب وزن و قافیه بیت اول و تکیه اصلی پیوسته بر مصرع معیار است. دو بیتی ساده ترین قالب شعری که از زمان به وجود آمدن آن اطلاع درستی نداریم و تنها می‌دانیم از گذشته مورد توجه مردم بوده است و در قدیم به آن فهلویات می‌گفتند. نکته ای که در مورد دوبیتی دارای اهمیت می‌باشد این است که اکثر شاعران دوبیتی را قبول نداشتند چون از نظر آنها سرودن شعر با این قالب به معنای زیر پا گذاشتن اصول شاعری است. دوبیتی زبان عامه مردم است و معروف ترین دوبیتی سرایان ابتدا از مردم عادی، روستاییان یا از صوفیان بوده اند. دوبیتی قالب شعری است که تقریباً در تمام کشور به خصوص نزد روستاییان طرفدار زیادی داشته است، آنان با نواختن نی به دوبیتی خوانی می‌پرداختند. هنوز هم در روستاها هستند پیرمردان و پیرزنانی که با وجود نداشتن سواد، دوبیتی های فراوان و شور انگیزی را به یاد دارند و میخوانند (مصاحب، 1383، ص 65).

دوبیتی در ادوار مختلف شعر فارسی

دوبیتی ها و ترانه‌ها که به صورت شفاهی و سینه به سینه نقل شده‌اند، گنجینه ارزشمند و گرانبهای هر ملتی هستند که اصیل ترین احساسات بشری را در خود جای داده‌اند. این اشعار نمایانگر احساسات ساده و بی‌پیرایه انسانهایی ست که، از دل برآمده‌اند و بر دل می‌نشینند، از این روست که دوبیتی ها پس از گذشت صدها سال، جاودانه‌اند. در این مقاله، بررسی سیر تحول دوبیتی در ادوار مختلف شعر فارسی از آغاز تا به امروز مد نظر ما بوده‌است؛ ابتدا به بیان مهمترین نکات درباره کلیات و وزن این قالب شعری پرداختیم و پس از معرفی و ذکر نمونه‌هایی از دوبیتی های شاعران در هر دوره‌ی سبکی به بررسی و بیان مهمترین ویژگیهای هر دوره در سه سطح ادبی، زبانی و فکری از سبک خراسانی تا دوره‌ی معاصر پرداختیم. در پایان برای مقایسه بهتر میزان به کارگیری هریک از فنون ادبی در دوبیتی ها، برای هر دوره‌ی سبکی نموداری رسم کرده تا مقایسه و نتیجه‌گیری بهتری از آنچه در باب دوبیتی ذکر شد به دست آید.

ضرورت تحقیق و سؤالات آن

آنچه از نتیجه کلی این مقاله بدست می‌آید: الف-گردآوری نام شاعران دوبیتی‌سرا و ذکر نمونه‌هایی از دوبیتی های آنها ب-بررسی این نکته که هریک از شاعران در دوره‌های مختلف به چه میزان و چگونه این قالب را به‌کار برده‌اند و دلایل دیگر شاعران در عدم به کارگیری این قالب چیست. ج-بررسی و ذکر برجسته‌ترین ویژگیهای سبکی دوبیتیها در سه سطح ادبی، زبانی و فکری (<https://library.razavi.ir>).

رباعی

رُبَاعِيَّات (اسم): رباعی یعنی شعری که از چهار مصرع درست شده باشد و دوبیتی یعنی شعری که از دو بیت تشکیل شده است و هر دو نوع شعر از لحاظ قافیه و نحوه ی قرار گرفتن آن یکسان هست و از لحاظ ظاهر هیچ فرقی ندارند و تنها فرقی که وجود دارد یکی وزن هست که رباعی وزن خاصی دارد یعنی بر وزن (لا حول ولا قوه الا بالله) و از نظر وزن عروضی (مفعول مفاعیلن مفاعیلن فع) یا با اختلاف جزئی در وزن، رباعی قالب شعری کاملاً ایرانی است

که مورد استقبال زبان های عربی و ترکی و اردو هم قرار گرفته. نام این قالب از «رباع» به معنی چهارتایی گرفته شده و همان طوری که از نامش برمی آید از چهار مصراع هم وزن تشکیل می شود. معمولاً مصراع های اول و دوم و چهارم با هم، هم قافیه هستند. هر چند می توان مصراع سوم را هم با سه مصراع بعدی هم قافیه کرد. و معمولاً سه مصراع اول در حکم مقدمه برای مصراع چهارم هستند. یعنی هدف اصلی و حرف اصلی در مصراع چهارم گفته می شود (بیومی، 2017، ص 35).

رباعی در لغت

رباع در لغت به معنی چهارگان است و هر چیز را که دارای چهار جزء باشد می توان رباع گفت. رباعی با (ی نسبت) در ادبیات یعنی شعری که دارای چهار مصراع است. رباعی در ادب فارسی با اسم های مختلفی آمده است از جمله: دوبیتی، ترانه، چارخانه، چارخانه بیت و...؛ نه تنها «دوبیتی» و «ترانه» به جای رباعی به کار رفته اند بلکه مفهوم و محدوده این سه درهم تنیده، به طوری که مشخص کردن مرز دقیق هر یک و تعیین مصداق های آنان در مواردی دشوار است. آن چنان که از منابع مختلف برمی آید، یکی از اسم های رباعی، دو بیتی است، که به عربی رفته و «الدوبیت» گفته می شود، بدین ترتیب عرب ها از واژه فارسی «دو بیت» و ایرانیان از کلمه عربی «رباعی» استفاده می کنند (تاکا، 1381، ص 22).

در بارهء مثنوی

مثنوی منظومه ای است کلان، در شش دفتر، در بحر رمل مسدس مقصور یا محذوف [فاعلاتن/ فاعلاتن/ فاعلن یا فاعلان] که طبق مشهور در هزار بیت است، اما در چاپ حاضر تعداد ابیات آن که برابر با ابیات تصحیح و طبع شادروان نیکلسون است، از این قرار است:

دفتر اول:	4003 بیت
دفتر دوم:	3810 بیت
دفتر سوم:	4810 بیت
دفتر چهارم:	3855 بیت
دفتر پنجم:	4238 بیت
دفتر ششم:	6916 بیت

جمع کل: 25632 بیت

جمع شش دفتر مثنوی به نظر میرسد که برابر کلیات سعدی است. یا دو برابر قرآن مجید، دو برابر دیوان حافظ که بزرگترین مولوی شناس و مثنوی پژوه در جهان غرب است و کل مثنوی را به انگلیسی ترجمه کرده است (مولوی، 1884، ص 5-6).

معنی مثنوی در فرهنگ فارسی عمید

مثنوی شعری که هر دو مصراع آن قافیه داشته باشد و قافیه مصراع دوم آن نظیر قافیه مصراع اول باشد. مثنوی منظومه ای که در این قالب سروده شده باشد: مثنوی معنوی (معین، 1381، ص 240).

تفاوت بین دوبیتی و رباعی

به لحاظ محتوایی نیز بین دوبیتی و رباعی فرق گذاشته‌اند: "دوبیتی متضمن مضامین غنایی است، عشق، عرفان، یاد دوست، گریه، سوز جدایی، درماندگی، داغ دل و...؛ اما در قالب بسیاری از رباعی‌ها، فلسفه و چون چرا و گاه شك فلسفی دیده می‌شود".

برای شناخت دوبیتی از رباعی باید توجه داشت که دوبیتی با يك هجای کوتاه و رباعی با يك هجای بلند آغاز می‌شود. در مورد تفاوت دوبیتی و ترانه نیز گفته‌اند: رباعیات ملحون، یعنی رباعیاتی که در موسیقی و آواز به کار می‌رود، (ترانه) است و در عوض به رباعیاتی که استفاده موسیقایی ندارد، دوبیتی گویند. حال اگر رباعی همراه با موسیقی به زبان عربی باشد «قول» و اگر به زبان فارسی باشد غزل نامیده می‌شود.

فرق قول و غزل در بیت زیر از حافظ نیز به چشم می‌خورد:

بلبل از فیض گل آموخت سخن ورنه نبود

اینهمه قول و غزل تعبیه در منقارش (تاکی، 1381، ص 79)

مشخصات رباعی:

چهار مصراع دارد، محتوایی فلسفی، عرفانی، عاشقانه و سیاسی دارد، بهترین قالب برای ثبت لحظه های کوتاه شاعرانه می باشد، قالبی است که از زمان رودکی تا کنون طرفداران زیادی داشته است (تاکی، 1381، ص 81).

مشخصات دوبیتی:

تفاوت‌های دقیق بین ترانه و دوبیتی و رباعی ظاهراً فقط در حوزه موسیقی زنده بوده است و در عرف زبان، اندک اندک فراموش شده است؛ زیرا در آثار ادبی بارها به جای یکدیگر و مترادف با هم به کار رفته‌اند. (همان) به عنوان مثال، رباعیات خیام را ترانه‌های خیامی گفته‌اند. و بر دو نوع است: 1- هر چهار مصراع آن هم قافیه است که به آن مصرع می‌گویند؛ 2- مصرع سوم از نظر قافیه آزاد است که به آن رباعی خاصی می‌گویند. در رباعی سه مصرع اول در حکم مقدمه‌ای برای مصراع چهارم است که باید در آن يك فکر زیبا و تازه و يك نکته ژرف بیان شده باشد و پیام مشخصی داشته باشد که سراسر رباعی وقف رساندن آن باشد و از هر شاخ و برگ که اثری در بیان آن فکر واحد و پیام مشخص ندارند عاری باشد. رباعی شعر مردم است بر عکس قصیده که شعر خواص و سخن طبقه عالم و ادیب است. در رباعی ملاک، دریافت مردم و پسند مردم است و زبانش ساده و بی پیرایه. کاربرد تعبیرات مردم و زبان عامه در شعر از رباعی شروع شده و از راه غزل دوره صفوی رواج یافته است (شفیعی کنکنی، د.ت، ص 48).

رباعی تنها تجلیگاه احساسات درونی و بیان عواطف عامه نبوده است؛ بلکه در حادثه‌های سیاسی و تاریخی نیز، نظر يك طرف را به صورت مختصر و مفید به گوش طرف دیگر می‌رسانید. این است که در متن‌های تاریخی، رباعی‌های بسیاری را به عنوان اسناد و نامه‌های تاریخی می‌خوانیم؛ مثل رباعی‌هایی که انوری و رشید وطواط در جنگ سنجر سلجوقی و خوارزمشاه برای یکدیگر فرستادند. درباره خاستگاه رباعی بین محققین اختلاف نظرهایی وجود دارد. شمس قیس رازی صاحب کتاب المعجم، ابداع رباعی را به رودکی - شاعر دوره سامانی - نسبت می‌دهد. پاره‌ای از ایرانشناسان غربی از جمله مایز آلمانی و یوزانی ایتالیایی ریشه این قالب را شعرهای کوتاه چینی و ترکی شمرده‌اند و آن را با هایکوی ژاپنی هم‌تبار می‌دانستند (شفیعی کنکنی، د.ت، ص 49).

جلال الدین همایی معتقد است: رودکی مخترع رباعی نبوده و قبل از وی هم این وزن در فارسی سابقه داشته اما، رودکی بیش از دیگران از آن بهره برده است؛ بنابراین ریشه رباعی را باید در لحن اورامن و نظایر آن در اشعار و موسیقی زبان پهلوی جستجو کنیم (همایی، 1379، ص 93).

به نظر شفیع کذکنی نیز، رباعی نوعی شعر ایرانی خالص بود که سالها قبل از رودکی در مجامع صوفیه با آن سماع می‌کرده‌اند. رباعی در اصطلاح صوفیه بر شعرهایی که گویندگانش ناشناخته بوده‌اند اطلاق می‌شده است و غالباً سروده مردم عاشق‌پیشه کوچه و بازار بوده است. رباعیاتی که در حلقه صوفیه قرن سوم می‌خوانده‌اند به زبان عربی نبوده است (شفیع کذکنی، د.ت، ص 477). همه محققین بر این نظرند که ریشه رباعی از هر زبانی که باشد از عربی نیست و رباعی و دوبیتی در زبان عربی اصلاً موفق نبوده است در حالی که در فارسی از موفق‌ترین قالب‌هاست و حتی نزد عده ای تقدس داشته است. از همان آغاز بالیدن تصوف در ایران، رباعیات پیرانی چون ابوسعید ابوالخیر را عوام چندان مقدس و ملکوتی می‌انگاشتند که آنها را مثل دعا به کار می‌برده‌اند. امروز تعدادی از این رباعی‌ها را می‌شناسیم که برای حل مسائل آنها را بر کاغذ نگاشته و برای اموری مانند نزول باران، پیدا شدن مال گمشده، ایجاد محبت و... از رباعی مدد می‌گرفته‌اند. هنوز در روستاهای کردستان دردهایشان را با رباعی درمان می‌کنند و شاید این تقدس بی‌ربط با وزن آن لا حول ولا قوة الا بالله نباشد. رباعی از آغاز شعر فارسی در ادبیات ما حضور داشته است. شفیق بلخی و بایزید بسطامی صوفیانی هستند که رباعیاتی به ایشان نسبت داده شده اما نخستین شاعری که رباعیاتی از او باقی مانده رودکی است (شمسیا، 1342، ص 13-14).

قرن شش و هفت یعنی عصر سلجوقی و خوارزمشاهی، دوران اوج شکوفایی این قالب بوده است؛ از این دوره کتاب نزهة المجالس در دست است که بیش از چهار هزار رباعی از سیصد شاعر قرون 5 و 6 و 7 را شامل می‌شود. از قرن هشتم به بعد که دوره افول سبک عراقی است به رباعی توجهی نشد، چنان که حتی از حافظ نیز مانند سعدی رباعیات خوبی در دست نیست. رباعی در سبک هندی نیز جلوه‌ای نداشت. فتور رباعی در دوره بازگشت نیز ادامه یافت. نیمی از همه قالب‌های قدیم تنها به رباعی علاقه داشت. معروفترین رباعی سرای ایران خیام است که رباعیات او بسیار اندک است اما با وجود حجم کم همواره مورد توجه و شگفت انگیز بوده است و به زبانهای بسیاری ترجمه شده است. از مولوی و نیز رباعیات زیبایی در دست است. از عطار مجموعه رباعیاتی به نام مختارنامه در دست است که شامل دوهزار رباعی است. تقریباً تمام شاعران در این قالب طبع خود را آزموده‌اند (شمسیا، 1342، ص 46).

نمونه‌هایی از رباعی:

"ای کاش که جای آرمیدن بودی

یا این ره دور را رمیدن بودی

کاش از پس صد هزار سال از دل خاک

چون سبزه امید بر دمیدن بودی"

(خیام)

* * *

"من درد تو را ز دست آسان ندهم

دل برنکنم ز دوست تا جان ندهم

از دوست به یادگار دردی دارم

کان دردیبه صد هزار درمان ندهم"

(مولوی)

* * *

"گر مرد رهی میان خون باید رفت

از پای فتاده، سرنگون باید رفت

تو پای به راه نه و هیچ مپرس

خود راه بگویدت که چون باید رفت"

(عطار)

* * *

"دشت از مجنون که لاله می‌روید از او

ابراز دهقان که ژاله می‌روید از او

طوبی و بهشت و جوی شیر از زاهد

ما و دلکی که ناله می‌روید از او"

(بابا افضل کاشانی)

"شادی بطلب که حاصل عمر دمی است

هر نره ز خاک کیقبادی و جمی است

احوال جهان و اصل این عمر که هست

خوابی و خیالی و فریبی و دمی است"

(خیام)

* * *

"چون عهده نمی شود کسی فردا را

حالی خوش دار این دل پر سودا را

می نوش به ماهتاب ای ماه که ما

(رباعیات الخیام)

بسیار بگردد و نیابد ما را"

"چندان بخورم شراب کاین بوی شراب

آید ز تراب چون روم زیر تراب

گر بر سر خاک من رسد مخموری

از بوی شراب من شود مست و خراب"

(خیام)

* * *

"ای چرخ فلک خرابی از کینه تست

بیدادگری پیشه دیرینه تست

وی خاک اگر سینه تو بشکافند

بس گوهر قیمتی که در سینه تست"

(رباعیات خیام)

* * *

"چون چرخ بکام یک خردمند نگشت

خواهی تو فلک هفت شمر خواهی هشت

چون باید مرد و آرزوها همه هشت

چو مور خورد به گور و چه گرگ به دشت"

(خیام) (نشاط، 1342، ص 98-99)

* * *

راه تشخیص دوبیتی از رباعی

برای این که بتوانیم تشخیص دهیم که شعری دوبیتی است یا رباعی باید به هجای اول هر مصراع توجه کنیم. بدین صورت که اگر اولین هجای هر مصراع بلند باشد، آن شعر رباعی و اگر اولین هجای هر مصراع کوتاه باشد، آن شعر دو بیتی است.

هجای بلند = صامت + مصوت بلند (با، می، سو)

هجای بلند = صامت + مصوت کوتاه + صامت (بر: ب، ـ، ر

؛ دل: د، ـ، ل ؛ مُر : م، ـ، ر)

هجای کوتاه = صامت + مصوت کوتاه : که : ک ، ـ ؛

پ : پ، ـ ؛ (سرامی، 1360، ص 153).

شعرایی دوبیتی سرا

1. بلخی (ت 325هـ/963م)، یکی از سسخرانی و فیلسوف و شاعر از مردم بلخ است. و او حسن بن الحسین الجهودانکی بلخی است که به شهید مشهور است. شاهزاده نصر بن احمد سامانی رودکی. از جمله آثار آن، کتابی شامل اخطار به زبان عربی و فارسی است.
2. رودکی سمرقندی (ت 329هـ/940م) رودکی پدر شعر فارسی از بزرگترین و معروفترین شاعرانی هستند که پیشوای سایر سرایندگان از روزگار خود تا به امروز به شمار می‌روند.
3. دقیقی طوسی (ت 368هـ/978م) ابو منصور محمد بن احمد دقیقی از شاعران قرن چهارم است.
4. ابو سعید ابن ابی الخیر (ت 440هـ/1049م) ابو سعید بن ابی الخیر فضل الله بن احمد بن محمد بن ابراهیم میهنی یکی از مشهورترین دانشمندان و صوفیان نیشابوریان شناخته شده اند.
5. مصطفی الشیبی (ت 2006م) کامل مصطفی شیبی در سال 1927 در کاظمیه متولد شد. (صاحب دیوان دو بیت در شعر عربی).
6. عمر خیام: حکیم عمر خیام (خیامی) در سال 439 هجری (1048 میلادی) در شهر نیشابور و در زمانی به دنیا آمد که ترکان سلجوقیان بر خراسان، ناحیه ای وسیع در شرق ایران، تسلط داشتند. وی در زادگاه خویش به آموختن علم پرداخت و نزد عالمان و استادان برجسته آن شهر از جمله امام موفق نیشابوری علوم زمانه خویش را فراگرفت و چنانکه گفته اند بسیار جوان بود که در فلسفه و ریاضیات تبحر یافت.

اما اولین شعرایی که مثنوی سرودند: (شاعران بزرگ)

1. أبو شکور بلخی	(اولین کتاب مثنوی "آفرین نانه")
2. مولانا جلال دین رومی	(مثنوی معنوی).
3. نظامی گنجوی	(لیلی و مجنون).
4. عطار نیشابوری	(اسرار نامه).
5. فردوسی	(یوسف وزلیخا).
6. سعدی شیرازی	(بوستان).
7. محمد عصار تبریزی	(مهر و مشتری).
8. سنائی غزنوی	(مثنوی طریق التحقیق) (حدیقه الحقیقه).
9. شیخ محمود شبستری	(مثنوی گلشن راز).

دو بیت در سودان

دوبیت سودانی ضرب است که در مناطق رعوی در سودان مشهور است، و چند نام دیگر دارد، مانند: (زجل، موالیا) و اصلش فارسی است (الترغی، د.ت، ص6). اولین شاعر سودانی که دوبیت سرود، (حسان الترتک، ت 1600) بود. دومین شاعر سودانی در دو بیت نوشت، (علی ود محلق) بود. سومین شاعر (ابراهیم أبو شوارب) است. چهارمین شاعر دوبیت سودانی (ابراهیم محمد رحمت) بود. پنجمین شاعر دوبیت سودانی (ابراهیم حمد طویل) بود. آخرین شاعر سودانی که در دوبیت سودانی نوشت، (ابراهیم علی سلیمان) بود، همه آنان در مختلف مناطق سودانی بودند (<https://www.sudaress.com>).

معروفترین شعرای معاصر که در رباعی سروده اند آنها تعداد کمی دارند، از جمله:

1. محمد حسن فقی.
2. محمد سعید العامودی.
3. أحمد قندیل.
4. حسن عبد الله القرشي.
5. محمد علي مغربي.
6. أحمد سالم باعطب.
7. صلاح جهین (<https://www.alfikre.com>).

شعراى زیر بیش از 60 رباعى ودوبیتی با موضوع کربلا ومحرم سروده اند:

علیرضا قزوه

مرتضى تاهمندی

مریم توفیقی

جلیل صفر بیگی

جواد منفرد

سعید حدادیان

مریم حقیقت

محمد علی مجاهدی

منیره هاشمی

سید حسن حسینی

زهره موسوی

محمد صادق رسولی

عبد الرحیم سعیدی راد

مهدی فخار زاده

محمد سین امیدى

کاظم علی پور

قیصر امین پور

محمد رضا دفرانی

زهر توکلی

رحیم زریان

هادی محمد زاده (<http://www.masjed.ir>).

نتیجه گیری

1. تفاوت اساسی بین دو بیتی و رباعی در وزن آنهاست . (رباعی دارای حدود 12 وزن در زبان فارسی است) و برای تمییز دادن دو بیتی و رباعی باید در وزن مهارت داشته و اوزان فارسی را بدانیم، گاهی اوقات تشخیص وزن برای جدا سازی رباعی از دوبیتی مشکل است. (البته برای ما شاعران مبتدی).
2. همانطور که گفته شد دو بیتی را در زبان فارسی ترانه هم می گوئیم، هر شعر که دارای ریتم تند بود می تواند یک دوبیتی باشد.
3. راه دیگر از دقت در موضوع شعر متناسب با درون مایه های دو بیتی است و دقت در مصرع چهارم بیاید.

منابع

1. بیومی، خالد، "رباعیات الخیام...جدول متصل حول ترجماتها، الحياة، القاهرة، 2017.
2. تاکی، مسعود، "رباعی ودو بیٹی دیروز و امروز"، چاپ اول، چشمه، تهران، 1381.
3. الترغی، عبد الله المرابط، "إمداد بحر القصید ببحر أهل التولید"، تخریج وتحقیق الدكتور عبد الله المرابط.
4. دهخدا، علی أكبر، "لغت نامه دهخدا"، ج2، انتشارات دانشگاه ایران، 1377.
5. زرکلی، خیر الدین "التلمسانی"، ج1، دار العلم للملایین، بیروت، 2002م.
6. ستایشگر، مهدی، واژه نامه موسیقی ایران زمین، جلد اول، چاپ دوم، تهران، اطلاعات 1381.
7. سرامی، قدمعلی، "از خاک تا افلاک" _سیری در غزلها و ترانه های مولانا)، چاپ اول، چاپخانه تابش، تهران، 1360.
8. شبکه انترنیت، نویسندگان: محمد حسین محمدی، دوبیتی از ادوار مختلف شعر فارسی، یکشنبه 1396/5/22، <https://library.razavi.ir>
9. شبکه انترنیت، الرواد من شعراء الدو بیت، بقلم أسعد الطیب العباسی، 2010/8/7، <https://www.sudaress.com>.
10. شبکه انترنیت، صحیفة الفکر، عبد الصمد الراغی، <https://www.alfikre.com>.
11. شبکه انترنیت، شعراء کتبوا فی الدو بیت فی موضوع کربلاء ومحرم (شعر دینی)، <http://www.masjed.ir>.
12. شفیعی کدکنی، محمد رضا، "تصحیح نزہة المجالس"، تألیف جمال خلیل شروانی، چاپ دوم، تهران.
13. شمسیا، سیروس، "سیر رباعی در شعر فارسی"، فردوس، چاپ دوم، تهران، 1342.
14. فرهنگ ادبیات فارسی، تألیف: دکتر زهراى خانلری "کیا"، 1348، در چاپخانه زر چاپ شد.
15. فرهنگ فارسی معین، تألیف: محمد معین، جلد دوم، کتابخانه ملی ایران، کتاب راه نو، 1381.
16. مصاحب، غلامحسین "به سرپرستی"، جلد اول، چاپ چهارم، امیر کبیر، تهران.
17. مولوی، جلال الدین، "مثنوی معنوی"، بر اساس نسخه قونیه ومقابله با تصحیح نیکلسون، کتابخانه ملی ایران، چاپ هشتم، 1884.
18. نشاط، سید محمود، "زیب سخن یا علم بدیع فارسی"، چاپخانه رنگین، 1342.
19. همایی، جلال الدین، محرم اسرار (مجموعه مقالات)، چاپ اول، مروارید، تهران، 1379.